

**INSTRUIRI LA DISTANȚĂ PENTRU JURNALIȘTI**

# **DE CE FACT CHECKING-UL A DEVENIT O NECESITATE A ZILEI?**

Îndrumar pentru jurnaliști realizat în baza consultației online,  
oferite pe [www.mediaforum.md](http://www.mediaforum.md)



de **Liviu Avram**

**LIVIU AVRAM** este redactor-șef adjunct al cotidianului „Adevărul” din România. Are o experiență de 30 de ani de muncă în presă. A lucrat inițial pentru ziarul „Pur și simplu” din Bacău, fiind redactor-șef adjunct, apoi, în anul 1995, a devenit redactor-șef al ziarului „Monitorul de Bacău”, funcție pe care a exercitat-o până în anul 2001. În paralel cu activitatea în presa locală, a fost și corespondent la Bacău pentru „Evenimentul Zilei”, „Adevărul”, BBC România.

În anul 2001 și-a început activitatea ca jurnalist de investigații la „Adevărul”. În anul 2004 a devenit redactor-șef adjunct la „Cotidianul”, iar în 2009 a revenit la „Adevărul”.

Liviu Avram este trainer în jurnalism de investigație la Centrul pentru Jurnalism Independent de la București. În anul 2003 Clubul Român de Presă i-a acordat premiul pentru jurnalism de investigație, iar în anul 2004 a obținut și premiul „Kurt Schork Award in International Journalism”, Columbia University, New York.

Platforma online pentru profesioniștii media [www.MediaForum.md](http://www.MediaForum.md) este editată de Consiliul de Presă din Republica Moldova.

Instruirile la distanță pentru jurnaliști se desfășoară în cadrul proiectului „Stimularea gândirii critice, promovarea metodelor alternative de profesionalizare și stimularea jurnalismului etic pe platforma online a profesioniștilor mass-media [www.MediaForum.md](http://www.MediaForum.md)”, implementat de Asociația Presei Independente (API) cu susținerea Programului Mass-Media al Fundației Soros-Moldova.

Opiniile exprimate în această publicație aparțin autorului și nu implică neapărat poziția finanțatorului.

## I. INTRODUCERE

Când am primit invitația de la colegii din Moldova de a participa la acest proiect, nu-mi era foarte clar la ce fel de fact-check-ing se refereau, pentru că fact-checking-ul poate fi și activitatea de zi cu zi a fiecărui jurnalist: să verifice faptele, așa cum le află, și să le distribuie apoi către opinia publică. Și mi s-a explicat că este vorba despre acel fact-checking care este în strânsă legătură cu ceea ce se cheamă știri false. Un alt fenomen, relativ recent și destul de îngrijorător, care bântuie mass-media nu doar din România, nu doar din Republica Moldova, ci din toată lumea. Și atunci am zis ok, acesta este un subiect care merită discutat, pentru că cealaltă accepțiune a termenului, și anume verificarea zi de zi a informației, nu presupune pentru jurnaliști, pentru profesioniștii acestei meserii, prea multe discuții.

Și am încercat să identific în ce măsură fact-checking-ul este sau nu o necesitate a zilelor noastre și dacă trebuie făcut. Și am ajuns la concluzia că este o necesitate și trebuie făcut, pentru că el decurge dintr-un fenomen nu îngrijorător, ci de-a dreptul periculos pentru sănătatea spațiului public. Și anume **știrile false**.

Am încercat să reconstitui cum au început să apară știrile false și la ce amploare a ajuns acest fenomen. Și am găsit următorul răspuns: fenomenul acesta, al știrilor false, se datorează faptului că meseria aceasta, de jurnalist – cel puțin în România, nu știu dacă e la fel și în Republica Moldova – nu a reușit să se autoreglementsze. Noi avem coduri deontologice, avem reguli, inspirate cu precădere din Occident, din țări în care această meserie are o vechime de sute de ani, dar nu avem instrumente cu care „să-i pedepsim” pe cei care încalcă aceste reguli. Și o foarte lungă perioadă de timp, în România cel puțin, jurnaliștii s-au autoreglementat ca persoane, dar breasla ca atare nu a reușit să se autoreglementsze. Și atunci fiecare își făcea meseria după

cum credea el de cuviință, învățând mai mult sau mai puțin de la alții sau din regulile general aplicabile. Ca urmare a acestui fapt, presa a fost, ca să zic așa, inegală: aveam zone din presă foarte ok, dar și zone din presă mizerabile. Și foarte mult timp am trăit cu impresia, cu iluzia că publicul – cititorii, ascultătorii, telespectatorii – sunt cei care decid, care fac selecția între presa onestă și presa mai puțin onestă sau deloc onestă. Se pare că ne-am înșelat. Publicul nu a operat – sau nu a operat într-o manieră semnificativă – această selecție.

Un alt aspect, de asemenea nereglementat, a fost accesul în această breaslă, care în România nu este supus absolut niciunei reguli. Oricine vrea poate să fie jurnalist – mai bun sau mai puțin bun. Și atunci, în această atmosferă de – i-aș spune chiar – indolență a breslei și a organizațiilor mass-media, au pătruns oameni autointitulați jurnaliști, care au profitat că presa, cât de cât, respecta unele reguli, și au profitat tocmai încălcând aceste reguli. Toată lumea credea că presa respectă niște reguli, noi înșine credeam că toți ziariștii respectă aceste reguli, dar au intrat acești oameni cu scopul asumat de a încălca aceste reguli, profitând de o bună reputație pe care o avea presa în ochii opiniei publice. Și până acum vreo 10 ani, presa se bucura – vorbesc strict în România – de o bună reputație, era pe locul trei sau patru la încrederea opiniei publice. Acum a ajuns mult mai jos, tocmai din cauza acestor oameni care au început să sape, să submineze prin conduita lor această bună reputație a presei.

**„Fact-checking-ul este unul dintre aceste instrumente, pe care nu sunt invitați, ci sunt de-a dreptul obligați să-l folosească toți ziariștii care își fac onest această meserie.„**

De acest fenomen au profitat în primul rând proprietarii de ziare sau de televiziuni. Și au încercat pe acest val să-și atingă obiective care nu au legătură cu informarea opiniei publice: obiective politice, obiective economice, obiective gangsterești, nu de puține ori. Și atunci s-a creat așa, un soi de mlaștină, în care e foarte greu să mai discerni unde este presa corectă, onestă, interesată exclusiv de informarea opiniei publice și unde este presa cu altă agendă – politică, economică sau de altă natură.

Încă un aspect pentru care suntem vinovați noi, breasla din România. Foarte mult timp a funcționat un fel de cutumă, de regulă nescrisă: nu ne atacăm între noi. Fiecare își face meseria cum crede de cuviință, plecând de la premisa că toată lumea respectă un set minim de reguli, și nu ne atacăm între noi. Or aceasta se dovedește a fi fost o greșeală. Pentru că de această indolență au profitat tot cei care aveau agende ascunse, și nu informarea corectă a opiniei publice. Și atunci, în acest ambient deosebit de tolerant, au apărut nu doar ziariști neonești, ci și mijloace de informare în masă total neonestе, ba chiar trusturi de presă total neonestе, care au parazitat această breaslă – așa spune chiar că au luat-o în captivitate - și acum stai și te uiți și vezi că au rămas destul de puține instituții de presă în care meseria se face după acele reguli vechi pe care le știm cu toții. Și acum se pune problema de a contracara acest fenomen.

Fact-checking-ul este unul dintre aceste instrumente, pe care nu sunt invitați, ci sunt de-a dreptul obligați să-l folosească toți ziariștii care își fac onest această meserie. Să renunțăm la acea cutumă că nu ne atacăm între noi, să abandonăm prezumția că toată lumea respectă un set minim de reguli și să începem noi înșine, dacă nu vrem să dispărem ca breaslă și să ne transformăm în altceva, să-i vânam pe cei care încalcă regulile.

În România, încă nu am ajuns până acolo, conștientizăm destui dintre noi că situația este destul de gravă și singurul demers metodic care

poate fi un început este un site care se cheamă [factual.ro](http://factual.ro), întemeiat de un ONG numit Funky Citizens, și care deocamdată preia declarații ale politicienilor și/sau ale instituțiilor și le verifică să vadă în ce măsură acestea sunt adevărate, parțial adevărate, parțial false sau false. Și vă recomand să intrați pe [factual.ro](http://factual.ro) ca să vedeți mai ales metoda cu care lucrează. Este foarte riguroasă – sau cel puțin asta este impresia mea: iau declarația și explică și metodologia prin care verifică acea informație. E o muncă destul de laborioasă, cu apel la legislație, la norme, la reguli etc. Și în final ajung la concluzia dacă acea declarație este adevărată sau falsă.

**”Avem situații în care o bună parte a presei preia fără discernământ declarații ale politicienilor, care, deși sunt false, prin repetare și amplificare, capătă valoare de adevăr și se produc consecințe”**



Portalul Factual.ro este primul site de fact-checking, pe care un grup de jurnaliști români analizează gradul de adevăr sau minciună din declarațiile politicianilor sau instituțiilor, verificând faptele și informațiile.

## II. ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

**ÎNTREBARE:** *De ce credeți că a apărut necesitatea unei asemenea activități abia acum. Politicienii ne mint mai mult acum?*

Cred că date fiind resursele limitate ale acestei inițiative, le este mai ușor să aibă acces la declarațiile politicianilor. Și apoi, declarațiile politicianilor au consecințe asupra vieții noastre. Deci, se impune cu atât mai mult o verificare a acestora. Pentru că dacă am avea garanția că presa este onestă și nu are o agendă politică, atunci ne-am aștepta ca presa să fie cea care sancționează afirmațiile false ale politicianilor. Or noi avem situații în care o bună parte a presei preia fără discernământ aceste declarații, care, deși sunt false, prin repetare și amplificare, capătă valoare de adevăr și se produc consecințe. Și vă dau un exemplu de astăzi, din România. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a dat o decizie pilot privitoare la situația penitenciarelor din România. Acum aproape un an, s-a născut în România o amplă dezbateră despre situația din penitenciare. Această dezbateră a fost atrasă în primul rând de faptul că în ultimii ani, o serie întregă de politicieni, demnitari și înalți funcționari publici au început să mai intre prin pușcării ca urmare a unor condamnări penale pronunțate în urma unor anchete ale Direcției Naționale Anticorupție. Și această dezbateră a fost inflamată de către o afirmație hazardată a unui fost ministru al Justiției, care a spus că dacă România nu rezolvă situația supraaglomerării penitenciarelor, riscă amenzi din partea CEDO de 80 de milioane de euro pe an. Afirmația a fost preluată necritic de către mass-media, a fost umflată, a intrat apoi în dezbateră politică, iar guvernul actual, folosind această falsă spaimă, a emis celebra ordonanță 13 și acele proiecte de legi și de ordonanțe de urgență de grațiere, care au scos sute de mii de români în stradă. Astăzi s-a dat



verdictul CEDO: acolo nu se spune nimic de niciun fel de amendă acordată României, ci se cere ca în termen de șase luni, România să prezinte un pachet de măsuri legislative menit să ușureze situația din penitenciare. Deci, o decizie politică așa cum este grațierea s-a bazat pe o informație falsă, amplificată de către presă. Dacă presa, în majoritatea ei, ar fi sancționat la timp acea informație falsă cu amenda de la CEDO, probabil că politicienii nu ar mai fi avut pretexte ca să emită legi de grațiere.

**ÎNTREBARE:** *De unde luăm fact-checkeri? Îi creștem în redacție, unde îi școlarizăm? Nu avem resurse suficiente să plătim persoane din afară.*

Da, asta e o mare problemă. Dacă ar fi să fac un portret-robot, aș pune ziariști cu experiență, chiar și pensionari, care cunosc domeniul în care au lucrat și care au capabilitatea să meargă pe urmele faptelor, nu doar pe urmele vorbelor. Nici noi, în România, nu avem resurse ca redacțiile să facă așa ceva, dar cred că va trebui, în paralel cu meseria pe care o facem ca ziariști, să ne alocăm timp și pentru asemenea demersuri, mai ales la acele subiecte care inflamează extrem opinia publică. Subiecte interesante sunt în fiecare zi, dar acele subiecte la care simți că se urmărește amplificarea lor cu scopul atragerii unor decizii, bazate pe informații false, acestea ar trebui verificate.

**ÎNTREBARE:** *Fact-checkerii trebuie să fie jurnaliști sau persoane din afară?*

Nu văd o problemă să fie jurnaliști, mai ales dacă au și experiență, pentru că asta este de fapt meseria lor: să verifice informațiile. Pot fi și din afară. Este recomandabil ca experții din anumite domenii să fie accesați de către ziariști, pentru a-i familiariza cu domeniul, pen-

tru că un ziarist nu are de ce să se priceapă la toate domeniile. Dar munca de verificare a informației cred că ar trebui să fie făcută de către ziarist, pentru că el are și rolul de a traduce un limbaj specializat – juridic, economic etc. – în limbajul simplu, jurnalistic, accesibil tuturor.

**ÎNTREBARE:** *În lume sunt destule instituții mass-media credibile, cu reputație certă. Este suficient să facem trimitere la ele ca să verificăm faptele noastre, dacă ei deja au difuzat?*

Aici îmi e greu să răspund, ar trebui să am un exemplu. Dacă scrie Washington Post ceva, tendința mea e să nu verific ce scrie Washington Post, pentru că e o instituție cu bună reputație. Dar una sunt informațiile la care are acces toată lumea și fiecare le ambalează în modul în care găsește de cuviință... Aici trebuie să fac o precizare: eu nu cred în instituții de presă 100% independente, obiective, echidistante. Toate au o anumită afinitate – nu afiliere, afinitate – politică, economică etc. Dar în niște limite. Problema care se naște acum este aceea a informațiilor total false, nu a modului în care un ziar de stânga sau un ziar de dreapta ambalează aceeași informație.

**ÎNTREBARE:** *Cum procedăm dacă unele surse sunt indisponibile (nu răspund la telefon, mail etc.). Nu mai publicăm materialul?*

Insistăm până când ne dăm seama că nu avem nicio șansă să obținem un răspuns. Dar publicăm materialul, menționând clar, chiar în detaliu, toate eforturile noastre de a obține și punctul de vedere al persoanei care nu a vrut să răspundă. Pentru că dacă n-am publica materialul, ar profita mulți de această rigoare a noastră, să nu public materialul fără să am și părerea celui despre care scriu. Este inacceptabil să blocăm informația pentru că cel care o vrea ascunsă nu vrea să răspundă la telefon.

**ÎNTREBARE:** *Cum ar putea cititorii/consumatorii de media departe de jurnalism să realizeze că o informație apărută în presă are semne de informație falsă. La ce să atragă atenția? Există metode, unelte ușoare/gratuite de fact checking pe care să le folosească?*

E foarte dificil, pentru că cititorii nu au instrumentele jurnaliștilor. O metodă ar fi, de exemplu, la un material în care cineva este acuzat de ceva: există acolo și vocea acelei persoane? Sau măcar tentative de a fi luată legătura cu ea? Cât privește metodele ușoare de fact-checking, nu există o rețetă, depinde foarte mult și de natura informației. De exemplu, dacă cineva spune că guvernul vrea să naționalizeze o fabrică, n-o poate face decât printr-un act și atunci mergi la Monitorul Oficial sau la Guvern, la sursele din Guvern, cauți dacă există în circuitul de avizare un asemenea document sau nu. Deci aici e de la caz la caz.

**ÎNTREBARE:** *Există în România liste negre ale instituțiilor media, bloggeri etc. care nu verifică faptele sau intenționat lansează zvonuri, falsuri?*

Nu există liste întocmite ca atare, dar noi știm care instituții de presă dau informații corecte sau care dau informații doar ca să manipuleze. Sau: există și instituții care dau și știri corecte ca să-și păstreze reputația, dar atunci când au un interes, strecoară și informații false. Pentru că dacă ar da doar știri false, li se duce de râpă reputația și nu mai folosește nimănui. Și atunci trebuie luată de la caz la caz fiecare informație în parte.

**ÎNTREBARE:** *Eu o cunosc personal pe Elena Calistru, de la asociația Funky Citizens. Ea îmi spunea că site-ul factual.ro a ajuns să fie cunoscut mai bine decât asociația însăși, deoarece este multă informație falsă de demontat. În afară de factual.ro, mai sunt jurnaliști, portaluri care încearcă să demonteze falsurile mediatice?*

Nimeni n-o face cu program, cu metodă, cum face factual.ro. În schimb, pe anumite subiecte, în media onestă au început să apară demantelări de false informații. De exemplu, preiei un subiect lansat în spațiul public de cei interesați, verifici fiecare informație prezentă acolo și scrii cum stau de fapt lucrurile. Aceste tip de fact-checking a început să apară și în România.

**ÎNTREBARE:** *Câte ziare din România își permit să aibă în redacții persoane care să se ocupe de fact-checking?*

Nimeni. Redacțiile nu-și mai permit nici măcar departamente de investigații, așa cum se întâmpla pe vremuri. Investigațiile jurnalistice consumă resurse enorme de timp și de bani, iar ziarele nu-și mai permit așa ceva. Investigațiile care mai apar sunt făcute în paralel cu munca de zi cu zi a reporterilor. Acum, investigații bune se fac de către portaluri gen Rise Project sau Investigații Media, care fac doar investigații. Dar acestea lucrează pe granturi, pe fonduri externe, nu trăiesc pe marfa pe care o vând. Fiind portaluri online, publicitatea atrasă este mult prea puțină ca să suporte un asemenea proiect.

**ÎNTREBARE:** *Revenind la fact-checking-ul prin care verificăm declarațiile politicianilor sau alte informații, ar exista o categorie de informații care este mai vulnerabilă la manipulări?*

Evident, acelea sunt informațiile care atrag decizii politice sau

administrative și care ne afectează viețile. Pentru că dacă o parte a presei, mai ales mijloacele influente, cum sunt televiziunile, vor să impună ceva pe agenda publică plecând de la premise false, lumea politică se sperie de presă îndeobște, și atunci preia acea agendă și o transformă în legi, în hotărâri de guvern, în decizii de ministru și ne trezim că ne sunt influențate viețile plecând de la informații false, dar slujind interesele celor care au vehiculat acele informații false.

**”Poți să accepți erori, poți să accepți greșeli, suntem oameni, putem greși, dar când vezi că în mod metodic cineva distribuie informații false, deși avea capacitatea să le verifice și să vadă că sunt false, atunci cred că crearea unei liste negre a presei neoneste are noimă”**

**ÎNTREBARE:** *Cât de ok ar fi crearea unei liste negre a jurnaliștilor/instituțiilor media? Ar fi o soluție împotriva informațiilor false?*

Eu sunt adversarul listelor negre, dar de data asta cred că va trebui să facem la un moment dat și așa ceva, mai ales atunci când constatăm că unele instituții media au un cazier încărcat cu asemenea informații false. Poți să accepți erori, poți să accepți greșeli, suntem oameni, putem greși, dar când vezi că în mod metodic cineva distribuie informații false, deși avea capacitatea să le verifice și să vadă că sunt false, atunci cred că crearea unei liste negre are noimă. Și asta pentru uzul cititorului, al telespectatorului, nu ca să ne războim noi între noi. Pentru ca omul să știe că dacă intră pe [www.albinutza.com](http://www.albinutza.com), acolo găsește preponderent știri false. Și atunci știe că e ca la circ. Știm cu toții că la circ sau la bâlci e o convenție, nimeni nu scoate iepuri din joben, dar ni se

dă aparența că cineva scoate iepuri din joben și ne ducem și aplaudăm pentru că ne place, deși știm că e un fals. Cine vrea să consume acest gen de presă, doar pentru amuzament, nu are decât. Dar e de datoria noastră să-i avertizăm ce pot primi de la acea instituție media.

**ÎNTREBARE:** *Presa din Federația Rusă lansează foarte multe falsuri despre evenimentele din Moldova, Ucraina, UE, România. Cum verificați aceste informații?*

Îmi pare rău, nu am la îndemână un exemplu de informație falsă lansată de presa din Federația Rusă. La noi nu prea ajunge presă din Federația Rusă.

**ÎNTREBARE:** *Dar aveți rețeaua Sputnik, din câte știu eu.*

Da, așa este, însă nu o cultiv, pentru că știu ce găsesc acolo. De exemplu, îmi amintesc că ambasadorul rus la București spunea într-un interviu pentru Sputnik sau Russia Today că și în Rusia s-au făcut grațieri de condamnați, deci n-ar fi o problemă. Asta în contextul demonstrațiilor de astă iarnă. Dar aceea era declarația ambasadorului, nu pot să o calific ca fiind o știre falsă.

**ÎNTREBARE:** *Ce adevăruri, convențional vorbind, au ieșit la iveală în urma fact checking-ului în România?*

Păi ar fi cazul pe care tocmai vi l-am dat, cu decizia CEDO. Un alt caz, care s-a soluționat ieri. Domnul Liviu Dragnea, președintele PSD, a căzut el însuși în capcana unei campanii care se derulează de mult timp în România, care nu știu cât e de adevărată sau de falsă, care spune că Direcția Națională Anticorupție și Serviciul Român de

Informații au conspirat, sub forma unui binom, ca să bage la închisoare oameni politici nevinovați. Domnul Dragnea are o condamnare definitivă la doi ani de închisoare cu suspendare și dumnealui, captiv al acestei campanii, trăiește cu impresia că acea condamnare este nedreaptă pentru că a fost rezultatul unei colaborări între SRI și DNA. Și atunci a contestat acea sentință definitivă, printr-o cale extraordinară de atac, pe motiv că dintre cei 5 judecători care au pronunțat condamnarea sa, numai trei au participat și la motivarea sentinței, ceilalți doi pensionându-se ulterior. El crede că, din această cauză, sentința este nedreaptă și ar fi trebuit anulată. Și a cerut Înaltei Curți anularea sentinței. Mie mi-a fost clar de la bun început că demersul este sortit eșecului, dar pentru un om care crede și este convins că e victima unei conspirații, nu pot să spun decât că demersul lui a fost poate legitim. Și ieri, Înalta Curte a dat verdictul: a respins această acțiune ca nefondată, adică nu așa îți rejudeci un dosar, nu scapi de pedeapsă pe o simplă chestiune procedurală, nu e ca și cum n-ai fi comis faptele pentru care ai fost condamnat. Și iată că până și politicienii care iubesc știrile false – iar domnul Dragnea este unul dintre ei – pot cădea victime ale acestor știri false, căci vine realitatea și le arată cum stau lucrurile de fapt.

”*Un foarte important parametru în aprecierea credibilității unei surse de presă este dacă recunoaște atunci când greșește*”

**ÎNTREBARE:** *Cum reacționează publicul din România la demontarea unor falsuri?*

Îmi este greu să vorbesc în numele publicului, dar după părerea mea, reacția se împarte în două. Cei care vor să fie informați aprecii-

ază aceste eforturi de demontare a știrilor false. Și mai sunt cei care vor să vadă în presă doar confirmarea propriilor lor convingeri politice. Pe aceștia nu-i interesează adevărul. Ei dacă citesc pe un site că politicianul Ion Popescu este un mare ticălos, deși afirmația nu este susținută cu absolut nimic, sau este susținută cu lucruri false, ei vor crede acest lucru în continuare, indiferent de baza factuală pe care se bazează această acuzație.

**ÎNTREBARE:** *Cine ar decide cine intră pe acele liste negre?*

Da, foarte bună întrebarea, pentru că ne putem trezi că și cei care produc știri false să facă propriile lor liste și să ne pună ei pe noi pe lista neagră. Aici cred că ar trebui un efort mai mare de asociere a presei oneste, care respectă vechile reguli ale meseriei, și să proclamăm noi că vrem să respectăm aceste reguli, arătăm că le respectăm și recunoaștem când greșim. Pentru că acesta este un foarte important parametru în a aprecia credibilitatea unei surse de presă: dacă recunoaște atunci când greșește. Nimeni nu e mai presus de greșeală, toți greșim, dar măsura în care ești dispus să admiți că ai greșit arată cât de onest ești. Și atunci, în timp, publicul va putea decela care listă neagră este cea adevărată.

**ÎNTREBARE:** *Dacă ați fi directorul unui site de știri, cum ați proceda: ați da știrea operativ, fiind sigur 80% că e adevărată, sau ați fi în urma altor site-uri, riscând să pierdeți în operativitate, sau totuși veți da cu întârziere, dar cert 100%?*

Nu trebuie să fiu directorul unui site de știri. Eu, ca ziarist, dacă aflu o informație, nu țin neaparat s-o dau primul. Mai exact, nu mai țin s-o dau primul. Pentru că deja sursele de informații sunt atât de multe și dintre cele mai diverse și preiau informația unele de la altele



fără să se citeze, e atâta haos în povestea asta, încât eu cred că cititorii nu mai sunt interesați de cine dă primul știrea, cum erau odinioară, ci de cel care o dă corectă, cu contextul corect, cu toate vocile acolo, cu toate fațetele unei situații. La viteza cu care circulă informația acum, este irelevant dacă o afli la ora 4 după-amiază sau la ora 6 după-amiază sau la ora 10 seara. Important e că dacă o afli la ora 10 seara, aceasta să fie corectă. Și atunci, evident, opțiunea mea este cea de-a doua: să dau informația fie și mai târziu, dar să fie corectă.

**ÎNTREBARE:** *Cum apreciați interesul știriștilor pentru a verifica detaliile, de a verifica veridicitatea unor afirmații ale politicianilor?*

Iarăși, depinde de natura informațiilor. Dacă un politician declară că el vrea să dea o lege prin care să crească salariile pentru toată lumea, și e ministru, e prim-ministru, e ministrul muncii, aceea este o informație pe care trebuie s-o dai, pentru că o asumă o persoană publică. Dar rămâne să vezi și dacă se ține de cuvânt. Dar dacă un politician spune că ministrul cutare este un hoț care a furat un million de euro, asta nu este o informație pe care s-o publici ca atare, decât ori dacă ceri documente din care să rezulte asta, ori vorbești și cu cel acuzat. Și atunci împachetezi informația acuzatoare cu explicațiile celui acuzat și îi dai drumul, pentru că e un fapt, și apoi verifici dacă furtul chiar a avut loc.

**„***„Multe instituții de presă nu mai slujesc interesul public, ci slujesc agenda și interesul patronului. Eu nu spun să faci anchetă împotriva propriului patron. Dacă l-ai prins cu ceva, îți dai demisia, te duci în altă parte și faci anchetă. Dar atâta vreme cât primul tău client nu mai este publicul, ci patronul, e normal că ajungi la asemenea anomalii.*”

**ÎNTREBARE:** *Credeți că dacă ar exista metode de sancțiuni pentru instituțiile media care, în permanență, publică informații false, va fi diminuat numărul știrilor false?*

Aici depinde de instituția media. Pentru că televiziunile, de exemplu, operează sub autoritatea unui Consiliu al Audiovizualului. Problema e cu cine populezi această instituție. La noi nu prea își face treaba, rezultatul fiind proliferarea pe televiziuni a informațiilor false. În ceea ce privește ziarele tipărite sau cele online, din păcate nu ai ce le face – decât să-i faci de rușine în fața opiniei publice sau să nu-i mai consumi. Aceasta este o mare problemă, pentru că televiziunea încă este instrumentul de informare în masă cu cel mai mare impact și care setează moda. Dacă televiziunile încalcă, fără să fie sancționate, normele și principiile meseriei, toate celelalte mijloace de informare se iau după ele. Și vă dau iarăși un exemplu. Acum 10 ani, mi se părea de neconceput ca o instituție de presă, o televiziune, și o televiziune de știri mai ales, să lanseze acuzații față de cineva fără să-i ceară și lui părerea. Ca să constat că, la început timid, apoi din ce în ce mai des, se fac asemenea lucruri. În direct, în prime-time, nu înregistrat înainte, lansezi acuzația fără să faci efortul să-l suni și pe cel acuzat. Ba chiar a fost o situație, care m-a șocat pur și simplu, când respectiva televiziune de știri l-a sunat pe ministrul acuzat nu ca să-i ceară punctual de vedere, ci ca să-i spună explicit că nu vrea să-i ia un punct de vedere. Ca să-l facă de râs, adică. Atunci mi s-a părut absolut scandalos ce s-a întâmplat. Ca să constat că acea situație, unicat la acea vreme, a început să devină regula. Cel puțin la televiziunile de știri, acum aproape numai asta se face: se lansează acuzații și scenariii absolut apocaliptice, fără ca cei acuzați, pomeniți cu nume și prenume, să fie întrebați. Cel mult, se spune că dacă cel acuzat are de gând să conteste, nu are decât să sune și să dea replica – aceasta fiind singura acoperire deontologică pe care respectivii și-o asigură. Or dacă CNA nu sancționează - și nu sancționează – asemenea conduită, e normal că a început să devină regulă acest mod de a face presă.

**ÎNTREBARE:** *Cum explicați regresul acesta? Că e de fapt un regres în profesie.*

Este un regres pentru că multe instituții de presă nu mai slujesc interesul public, ci slujesc agenda și interesul patronului, al trustului. Eu nu spun să faci anchetă împotriva propriului patron. Dacă l-ai prins cu ceva, îți dai demisia, te duci în altă parte și faci anchetă. Dar atâta vreme cât primul tău client nu mai este publicul, ci patronul, e normal că ajungi la asemenea anomalii.

**ÎNTREBARE:** *Apropo de sancțiuni și de autoritatea în audiovizual: cum se întâmplă în România? Ei se autosesizează, fac monitorizări sau așteaptă sesizări de la oameni?*

Există toate cele trei căi: se și autosesizează, fac și monitorizări, mai ales în perioade încinse din punct de vedere politic, dar primesc și sesizări de la cetățeni. Problema e că sancțiunile pe care le dispun nu sunt suficient de descurajatoare. Ei dau sancțiuni, dar nu atât de mult pentru încălcarea normelor deontologice, cât mai ales pentru încălcarea altor drepturi, pentru discriminare, de exemplu, pentru alte chestiuni. Foarte puține sunt sancțiunile care vizează încălcarea normelor profesionale.

**ÎNTREBARE:** *Și asta ce înseamnă, că nu există voința autorității?*

Câtă vreme cei de la CNA sunt numiți politic, iar televiziunile care derapează au o agendă politică, normal că CNA este inhibat să-i pună la punct, să-i corecteze, să-i ajute să respecte regulile.

**ÎNTREBARE:** *Să revenim la acea solidaritate de breaslă, că la noi mai degrabă verifici declarațiile unui politician decât să te legi de ce au scris alți colegi.*

Acum și solidaritatea asta de breaslă e cu dus și întors. Ea nu este dezirabilă la modul absolut. Îmi aduc aminte că până spre mijlocul anilor 2000, era foarte puternic la noi Clubul Român de Presă, care era mai degrabă o asociație patronală. Și exista o înțelegere nescrisă care spunea în felul următor: eu dacă lucrez la un ziar și nu îmi mai place politica sa editorială, și vreau să plec la alt ziar cu care mă simt mai acomodat profesional și etic, cel la care vroiam să mă duc nu avea voie să mă angajeze. Și foarte mulți ziariști au făcut această imprudență, și-au dat demisia și au constatat că nu-i mai angaja nimeni. Ulterior, după ce Clubul Român de Presă n-a mai fost atât de puternic, a dispărut această înțelegere, dar ea confirmă un tip de solidaritate care nu a fost benefică pentru breaslă. La fel se întâmplă și acum. Nu pot fi solidar cu cineva care, deși deține o legitimație de ziarist, face exact contrariul a ceea ce aș face eu. Eu nu mă pot considera coleg cu el și nu am niciun motiv să fiu solidar. Ba chiar îmi pun problema să sancționez public derapajele pe care le face. Iar fact-checking-ul este unul dintre instrumentele cu care pot face asta.

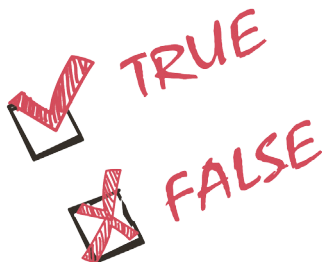
**”Nu pot fi solidar cu cineva care, deși deține o legitimație de ziarist, face exact contrariul a ceea ce aș face eu. Ba chiar îmi pun problema să sancționez public derapajele pe care le face. Iar fact-checking-ul este unul dintre instrumentele cu care pot face asta.”**

**ÎNTREBARE:** *Și aveți prognoze sau eventuale soluții?*

Nu am soluții, că dacă le-aș avea, probabil că le-aș aplica. Speranța mea e că și povestea asta cu știrile false este o modă care va trece ca orice modă. Și va veni momentul în care opinia publică va reuși să discearnă unde găsește informație adevărată și unde găsește știri false. Nu poate să țină la infinit ventilarea de știri false, pentru că într-un final vine realitatea și-ți arată unde e adevărul. Pățești ca Liviu Dragnea: s-a bazat pe o iluzie, a început un demers juridic absolut ridicol și realitatea a venit și i-a dat peste degetele. Și l-a învățat că nu e bine să te bazezi pe informații false.

**ÎNTREBARE:** *Demascarea falsurilor din media trebuie făcută doar din partea unor instituții/proiecte specializate (de exemplu stopfake.org etc.) sau "name and shame"-ul colegilor e binevenit și din partea instituțiilor media? Ar fi perceput el ca un război între instituții, lipsă de solidaritate?*

Cred că trebuie făcută de toți cei care simt că nu pot trăi într-un asemenea mediu. Fie prin instituirea unor asemenea proiecte specializate, fie prin sancționarea în mijloacele de informare la care lucrăm. Adică să arătăm cum stau de fapt lucrurile, cine a manipulat, ce informații a ocultat sau a ignorat și de ce a făcut-o, dacă se poate.



**ÎNTREBARE:** *În ce măsură există interes la televiziuni față de investigațiile pe care le face presa? Adică televiziunile preiau și fac știri din ele?*

Televiziunile preiau doar acele investigații profesionale care le servesc intereselor lor. Pentru că ziariștii profesioniști de investigații investighează pe toată lumea, și pe cei dintr-o parte, și pe cei din partea cealaltă. Dar televiziunile preiau doar acele investigații care le slujesc interesele. Ba chiar se străduiesc să submineze credibilitatea celor care fac investigații atunci când se ating de favoriții lor. Și de aici și sentimentul de schizofrenie, când o televiziune îi laudă pe cei de la Rise Project, de exemplu, pentru o investigație și îi fac, nu vreți să știți cum, pentru o altă investigație care îi atacă pe favoriții lor. Deci, selectează în funcție de agenda internă ce preiau și ce nu, ce amplifică și ce încearcă să submineze.

**ÎNTREBARE:** *Care este reacția instituțiilor față de investigațiile de presă? Se autosesizează? Și dacă este normal ca ziariștii să scrie ei înșiși sesizările.*

Majoritatea investigațiilor nu prea au efect în acțiunea instituțiilor publice. Dar aici depinde și cum e făcută investigația. Sunt investigații proaste făcute de către oameni care chiar nu au o agendă ascunsă. Dar nu sunt bine făcute și atât. Dar sunt și investigații bine făcute, foarte convingătoare, cu toate probele pe masă, și atunci instituțiile se autosesizează.

Cât privește sesizarea autorităților de către ziariști, aici am o mare problemă: eu nu sunt adeptul implicării ziaristului până acolo încât să sesizeze el organele abilitate. Știu că există sentimentul că muncești în van, dar noi nu lucrăm pentru instituții, noi lucrăm pentru opinia publică. Și este foarte riscant ca un ziarist să aibă reputație deoarece colaborează cu instituțiile.

Și vă dau un exemplu care s-a petrecut acum vreo 10 ani, din zona faptului divers, dar care este extrem de relevant. A fost un caz la un liceu bucureștean în care un derbedeu care terminase cu școala avea o prietenă,

elevă de liceu cu care s-au certat. Într-o zi când fata a venit la școală, derbedeul a intrat după ea în curtea școlii și a atacat-o cu un cuțit. N-a omorât-o, doar a rănit-o, și a fugit. A ieșit mare scandal, au urmat dezbateri, dar o televiziune, Antena 1 în speță, a reușit să ia legătura cu atacatorul și i-a cerut un interviu, promițându-i maximă protecție. I-au luat interviul, dar s-au dus acolo și cu Poliția, pe care o anunțaseră unde se întâlnesc. Și după ce individul, crezând că Antena 1 își ține cuvântul, s-a dus și le-a dat interviul, a venit Poliția și a fost prins. Deși el era un atacator, mie nu mi se pare deloc corect ce a făcut Antena 1. Nu este în regulă o asemenea colaborare între presă și autorități, pentru că subminează încrederea nu doar a aceluia derbedeu în Antena 1, ci încrederea oricărui cetățean în presă. Pentru că sunt numeroase situațiile în care autoritățile sunt cele care comit abuzuri și singura instituție la care poate apela cetățeanul abuzat pentru a denunța asemenea abuzuri, este presa. Și dacă el are impresia că presa colaborează cu autoritățile, atunci el nu mai vine la presă, de teamă. Și atunci stă și înghite abuzul. De aceea este sănătos pentru reputația presei să nu lase impresia că are colaborări cu autoritățile, altele decât cele strict instituționale. E bine ca munca noastră să se oprească în momentul în care am publicat sau difuzat materialul.

**ÎNTREBARE:** *Falsurile se răspândesc foarte repede, sunt foarte share-able. Cum să facem articolele de demascare a falsurilor mai atractive pentru public?*

Da, din păcate, minciunile sunt mai spectaculoase decât adevărurile. Ce să zic, aici nu există rețete. Așa cum faci orice știre atractivă pentru public, sau încerci să o faci, cu aceleași instrumente să încerci să faci și demascarea falsurilor la fel de atractivă. Da, uite o problemă la care nu m-am gândit foarte mult, eu credeam că e suficient ca să spui, să arăți, să demonstrezi că ceva e fals. Se pare că și la demascarea falsurilor ar trebui să găsim forme ca să le facem mai spectaculoase.